

Imnul ca expresie fundamentala a practicii muzicale de traditie apostolica

Dr.Valentin Timaru

În terminologia uzuala legata de cântul religios **Imnul** defineste cu pretentie de generalizare toate ipostazele muzicale ale poeziei liturgice; nu întâmplator si astazi la facultatile de teologie cursurile de cânt liturgic sunt înglobate în disciplina de studiu denumita **Imnologie** . Astfel teologi si laici de-opotriva folosesc cu dezinvoltura acest termen generalizator lasând nuanțarea aspectelor particulare pe seama unor dezbateri în cercul restrâns al celor de stricta specialitate. Vorbim adesea de **Imnele mari** ale Liturghiei gândindu-ne la Heruvic, Trisaghion, Sfânt (Sanctus), Unul Domn Isus Hristos (Agnus Dei) fara a constientiza caracteristicile lor genuistice sau rolul pe care-l ocupa în relevanta discursivitatii rituale.

În schimb pe baza traditiei bisericilor de rit oriental se utilizeaza frecvent în context imnologic si termenul de **Tropar** fata de care apar imediat adnotarile de sorginte ritual-genuistica: ca de pilda *Troparul Nasterii*, *Troparul Învierii*, *Troparul Sfântului Vasile* s.a.

Retinem pentru început din Dictionarul nostru terminologic urmatoarele:

Troparul,

-este cea mai mica forma imnologica închezata unitar prin dezvoltarea unei invocatii. Troparul sta la baza constructiei imnurilor mari cum ar fi **Condacul** * (odele) sau **Canonul** * (poemul). În strânsa legatura cu termenul de tropar trebuie privit si **irmosul** * sau **icosul*** .

" **T.**, cea mai veche, mai mica si mai simpla forma a poeziei imnologice, sub forma unei strofe poetice, închezata unitar prin dezvoltarea unei invocatii, aclamatii ori exclamatii, care se cânta (sau se citește) la sfârșitul vecerniei, la începutul si la sfârșitul Utreniei, la vohodul cel mic al Liturghiei si la slujba ceasurilor. Intercalat între psalmi, troparul era destinat sa caracterizeze sarbatoarea zilei si sa întrerupa - printr-o cântare mai ritmata, psalmodia [...]" (**B-Bucur** p.501)

" Tropar (gr. *to troparion* , de la gr. *o tropos* = mod, chip, pentru ca preaslavește felul vietii unui sfânt, sau de la grecescul *to tropaion* = trofeu, biruinta, pentru ca preaslavește biruinta sfinților asupra diavolului sau a patimilor) sau **stihira** - este forma cea mai veche si fundamentala a poeziei imnografice liturgice. În limba greaca, troparul respecta, ca forma, legile compozitiei poetice (ritm, rima, numar de silabe); prin traducerea în limba româna, este redat în proza, respectându-se fondul, în dauna formei. [...]" (**DECR** p. 522-23)

Subliniem cu aceasta ocazie ca **Imnul** este un termen generic pentru întreaga creatie muzicala religioasa de traditie răsăriteana dorind sa rememoram în continuare si alte câteva aspecte inologice definite prin adnotari genuistice (vom cita din acelasi Dictionar):

Imnul Trinitar,

- (*Marire Tatalui si Fiului si Sfântului Duh. Si acum si pururea si în vecii vecilor Amin*) unul dintre cele mai cunoscute imne religioase, numit si Doxologia mica. În uz curent înca din sec.4 este folosit la compunerea multor alte imne (vezi Trisaghionul*) sau pentru încheierea ecteniilor (vezi ecfonisul*). (În Biserica latina este marcat prin acelasi continut : *Gloria Patri et Filii et Spiritui Sancto. Sicut erat in principio et nunc, et semper, et in saecula saeculorum Amen*, având deasemenea un rol esential în încheierea Imnelor si Psalmilor).

Heruvic,

"imnul heruvimilor, în Liturghia bizantina cânt melismatic în stil papadic. Dateaza din secolul 6.[...] Odata cu introducerea în bis. ort. a polifoniei corale *a capella h.* a devenit un imn important, cu legaturi abia perceptibile cu stilul melismatic originar". (**DTM**. p. 228)
"(herouvicon, herouvicos imnos), denumire derivata sau figurata de la numele cetei îngeresti a heruvimilor, cu care se-ncepe imnul *Noi, cari pre herumvimi cu taina închipuim* , care se cânta la liturghie în timp ce preotul aduce de la proscomidie la prestol (jertfelnic), ocolind (vohodul mare) prin naos, Cinstitele Daruri (pâinea si vinul, binecuvântate la proscomidie) pentru jertfa liturgica. În cultul ortodox sunt cunoscute patru texte de heruvic: *Sa taca tot trupul* , de la Liturghia Sf. Vasile din sâmbata cea mare, care pare sa fie cel mai vechi, el aflându-se si la Liturghia lui Iacob de origine apostolica; *Cinei tale cei de taina* de la aceeasi liturghie din joia cea mare; *Acum puterile ceresti* de la liturghia lui Sf. Grigore cel Mare (Dialogul), care se savârseste miercurea si vinerea în paresimi si *Noi cari pre heruvimi cu taina închipuim* , de la liturghia lui Ioan Hrisostom, care se savârseste în cele mai multe zile din cursul anului si care pe vremea împaratului Justin II (565-578) l-a înlocuit probabil pe cel din liturghia lui Iacob apostolul, *Sa taca tot trupul* ".(**B-Bucur** p 491)

Sanctus (Sfânt),

- a patra sectiune din Ordinariul Missei catolice* unde se leaga de aclamatia *Benedictus*, cu care în fapt face corp comun. Este denumita astfel dupa exclamatiile cu care începe acest imn: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt caeli et terra gloria tua. Hosanna in excelsis.* (Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Sabaoth. Plin este cerul si pamântul de marirea Lui. Osana întru cei de sus..)

Te Deum,

- "imn atribuit lui Niceta de Remesiana (335-404), care începea cu cuvintele: *Te Deum laudamus...*" (**DTM** p.474) "**TEDEUM** sau **DOXOLOGIE** este o slujba religioasa de multumire si de lauda adusa lui Dumnezeu în anumite ocazii festive din viata personala sau din viata sociala a credinciosilor. Este o ierurgie, o slujba de sfintire, de origine mai noua decât celelalte ierurgii savârsite de Biserica. Se numeste *Te Deum* de la un vechi imn latin, care intra în cuprinsul acestei slujbe: *Te Deum laudamus ...*(«Pe Tine Dumnezeule, Te laudam...»)[...] (**DECR** p. 499) Imnul latin *Te Deum laudamus* mai este cunoscut si sub numele de *Hymnus Ambrosianus* *.

Trisaghion,

-i mnul *de trei ori sfintit* [Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fara de moarte, miluieste-ne pre noi ; din originalul grecesc: *Aghios O Theos, Aghios Ischyros, Agihos athanatos, eleison imas* =Tri-aghios] [...] Fiind intersectat cu **Imnul Trinitar* T.** realizeaza o tipologie tristrofica speciala.

Trisaghionul devine astfel un model structural, prin traditiile locale chiar si intonational, pentru intonarea imnelor "Crucii tale" (de ziua crucii) sau "câti în Hristos v-ati botezat" (la praznicele mari), cazuri în care imnul trinitar ramâne neschimbat!

Am ajuns pe nesimtite la constientizarea unui aspect constubstantial innologiei crestine de traditie apostolica, si anume la **definirea imnului ca model structural.** În practica innologica bizantina troparul va fi modelul de configurare a unor diverse tipologii innologice, unele dintre ele gratie cutumelor tipiconale devin efectiv modele structurale si arhetipuri intonationale .

În practica innologica de traditie apuseana (gregoriana) s-au afirmat doua distincte modele structurale: *Psalmul* si *Imnul* . Ceea ce cunoastem astazi sub numele de muzica gregoriana se bazeaza pe muzica veche a ritului roman si se refera mai mult simbolic la Papa Grigore cel Mare Prin ponderea cântecelor legate de textele scripturale, biserica apuseana își contureaza în esenta deosebiri fata de muzica bisericii răsăritene care va fi dominata de asa numitele *cântari duhovnicesti* . În consecinta segmentarea articulatiei muzicale în gregorian este modelata de textul scriptural care va determina aparitia câtorva tipologii structurale dintre care cea mai caracteristica ramâne cea nascuta din psalm* (Nu întâmplator se utilizeaza si astazi ca generic al acestei muzici termenul de «psalmodie gregoriana»); alaturi de care întâlnim si imnul* (*Hymnus* *din care s-au configurat în cântul liturgic câteva tipologii ale juxtapunerii de tipul *Litaniei* * si al *Secventei* *).Textele scripturale au trebuit sa fie traduse, aceasta realizându-se în mod frecvent în proza. În multe cazuri s-au încercat unele adaptari înspre scandarile imnice realizându-se anumite proze (de scandare ritmico-melodica). Asa s-au nascut celebrul *Te Deum* * (Hymnus Ambrosianus)*, *Gloria in excelsis Deo* * (Hymnus angelicus*- cunoscut si sub numele de Doxologia mare*) sau *Sanctus* * (Hymnus seraphicus)*. Cu toate acestea, majoritatea textelor scripturale vor urmari modelul structural al psalmului chiar daca nu se refera la psalmii propriu-zisi. Fata de care constatare Liviu Pandrea mentioneaza "[...], psalmii în originalul ebraic, erau nu numai un text poetic, ci si o arie melodica, fiindca erau compusi anume pentru a fi cântati cu acompaniament de instrumente. De aceea, psalmii nici nu au putut fi apreciati la adevarata lor valoare si frumusetate si nici gustati, în toata inedita lor savoare, decât în mediul cultural sacru si în acompaniamentul orchestral si coral al templului din Ierusalim" .

Psalmodia este cântarea psalmilor, însa pe lângă cei 150 de Psalmi biblici în aceasta categorie mai intra si cele 14 cânturi biblice din Vechiul Testament [Cantemus Domino (Canticum Moysi-Exodul 15), Domine audivi (Canticum Habacuc) Ego dixi (Canticum Ezechiae) s.a.] împreuna cu cele 3 cânturi evanghelice (din Noul Testament) [Magnificat (B.M.Virginis); Nunc dimitis (Canticum Simeonis) si Benedictus Dominus Deus Israel (Canticum Zahariae)]. Prin forma sa caracteristica Psalmul a imprimat cântului liturgic un model structural bine conturat. Fiind alcatuit din mai multe versete, psalmul poate fi mai lung sau mai scurt în functie de textul scriptural la care face apel [Cel mai scurt este Psalmul 116 (Ebr.117) "Laudati pe Domnul toate neamurile"("laudate dominum omnes gentes") care contine doar 2 versete; cel mai lung fiind Psalmul 118 (Ebr. 119) "Ferice cei fara prihana" ("Beati

immaculati in via") care contine 176 versete.] "Asa cum se stie, cu exceptia primilor opt (1 - 8) si ultimilor trei psalmi (148 - 150), numerele din textul masoreic nu corespunde ce cele atribuite psalmilor în principalele versiuni (LXX greaca si Vulgata latina). [...] De altfel iata cele doua numerotari în tabel sinoptic:

(dupa LXX si Vulgata) Numerotarea din textul ebraic

.....
Ps.1 - Ps.8 Ps. 1 - Ps.8

Ps. 9 Ps..9 - Ps. 10

Ps. 10 - Ps. 112 Ps. 11 - Ps. 113

Ps. 113 Ps. 114 - Ps. 115

Ps. 114 - Ps. 115 Ps. 116

Ps. 116 - Ps. 145 Ps. 117 - Ps. 146

Ps. 146 - Ps. 147 Ps. 147

Ps.148-149-150 Ps.148-149-150

Citam din acelasi Dictionar articolul referitor la imn:

IMN

1) -este un al doilea model structural al cântului gregorian carea fost preluat de catre Sf. Ambrozie din practica răsăriteana. Într- o prima faza si-a pastrat o forma ditirambica libera. (**Gloria in excelsis** sau **Te Deum** sunt formate din versete în proza cvasi-psalmodica). La baza imnului gregorian sta **poezia liturgica** , compusa de diversi autori, în care alternanta dintre accentuat si neaccentuat împreuna cu numarul fix de silabe da impresia de scandare metrica. [În afara de Sf. Ambrozie de Milano caruia i se atribuie un mare numar de imne (în scandare iambica) mai cunoastem creatii ale Sf. Hilarie de Poitiers (care a compus în latina imnuri strofice dupa toate regulile versului clasic grec) sau Sf. Prudentius de Spania, care scrie de asemenea lungi compozitii strofice dupa diversi metri latini.] Elementul ordonator al scandarii imnice a fost piciorul metric preluat din versificatia clasicilor antichitatii. **Modelul structural al imnului era determinat deci de rigorile strofei-model**, în baza careia se cântau si celelalte strofe. Toate imnele se încheiau cu aceeasi formula melodica ce era pliata pe finalisul modului respectiv. În principiu structura imnului urmareste o catena cu un **N** numar de strofe, încheiate cu clausula **Amen** (adaus de data mai recenta).

Un Imn celebru, adresat Sfântului Ioan, a carui fiecare incizie melodica debuteaza cu o treapta superioara acumulând astfel scara ascendenta a celor sapte sunete ale octavei este **Ut queant laxis** . Silaba de început a versului avea sa denumeasca mai apoi sunetul de pe care porneste. De aici a aparut denumirea silabica a scarii muzicale :

Ut queant laxis **Re** sonare fibris **Mi** ra gestorum

Fa muli tuorum **Sol** ve polluti **La** bii reatum

S ancte **J** oannes:

Elementul de baza al modelului structural imnic este deci strofa cu toate legile versificatiei. Imnul este strâns legat de poezie si nu poate fi imaginat în afara legilor acesteia. Dupa cum am mai spus imnurile utilizate în cântul gregorian au fost compuse în limba latina de diferiti autori în temeiul legilor poeziei de traditie greco-latina.

Imnul însemna poezie cântata sau «**cântec versificat**» . De altfel însusi termenul de **cantus** în limba latina avea o dubla acceptiune, atât cea de cântec cât si cea de poezie în versuri (Pe aceeasi filiera "carmen" are sens atât de cântec, cât si de poezie-poem-compozitie în versuri.) Înca în secolul V Sf. Augustin definea Imnul ca si un **cântec în versuri** de lauda lui Dumnezeu, în cazul în care nu este în versuri nu poate fi denumit

Pentru a dezbate derularea acestor modele structurale în contextul practicii liturgice ar fi necesara o racordare a rationamentelor noastre la cutumele rituale nascute din dimensiunea sacramentala prin care se perpetueaza traditia apostolica a urmasilor lui Hristos. Or, acest aspect depasind cu mult cadrul comunicarii noastre socotim util de a ne opri cu observatiile noastre aici.

În încheiere am dori doar sa rememoram o frumoasa definitie a imnului, definitie care prin conciziunea expresiei latine concluzioneaza totul fara a mai fi nevoie de nici un comentariu.

"Hymnus est laus Dei cum cantico ". (**Tinctoris** p. 31)

"Hymnus cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum, et non cantas, non dicis hymnum; si laudas aliiud quod non pertinet ad laudem Dei; et si canta do laudas, non dicis hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, et cantum, et laudem, et Dei. Laus ergo Dei in cantico, hymnus dicitur."

ABREVIERI ale reperelor bibliografice consemnate în text:

B-Bucur Sebastian Barbu Bucur, *Psaltichie Rumâneasca* , Ed. Episcopiei Buzaului, 1992

DECR Ene si Elena Braniste *Dictionar Enciclopedic de cunostinte religioase* Editura Diecezana Caransebes, 2001

DTM *** *Dictionar de termeni muzicali*, Editura stiintifica si enciclopedica, Bucuresti, 1984

Langa Tertulian Langa *Credo, Dictionar teologic crestin din perspectiva ecumenismului catolic* , Ed. Dacia, Cluj 1997

Pandrea *** *Cartea psalmilor* (Sefer Tehillim), traducere din ebraica de Pr. Dr. Liviu Pandrea, Ed. Viata Crestina Cluj 1993.

Tinctoris Johannis Tinctoris *Terminorum musicae Diffinitorium* (1475), Richard Mass Ed., Paris, 1951

---

1. Valentin Timaru *Dictionar notional si terminologic* , Editura Universitatii din Oradea 2002.
2. Spuneam aceasta gândindu-ne la rigorile intonationale determinate de configurarea *glasurilor* Spre exemplu mentiunea: *Troparul Sfântului pe glasul de rând!*
3. Sfântul Grigore cel Mare, papa între 590 si 604, a deschis procesul de sistematizare a cântului liturgic în contextul unor rigori liturgice deoarece: "Grigore dorea o Europa unita în credinta si în lege, în libertate si în respectul fata de fiinta umana" [Claudio Rendina *Papii. Istorie si secrete* Ed. ALL 2002 pag. 161]).
4. Pandrea , prefata p. VII
5. Pandrea , prefata p. IX
6. RIEMANN *Musik-Lexicon* , Mainz, 1967, pag. 500 ; Formulare atribuita Sfântului Augustin, preluata concis - dupa cum se vede - si de Tinctoris în Dictionarul sau